

Hiszek a tolerancia erejében...

2004.12.26.

A nemzetközi híró zongoraművész-zeneszerző, Szakcsi Lakatos Béla idén új stílust teremtett: Na dara! (Ne félj!) címmel, a közelmúltban megjelent lemezén a hagyományos magyar cigányzene és a dzsessz elemeit ötvözi. A 21. századi zenei előadóművészet lehetőségeiről, a bartóki örökségről, a cigány és magyar kulturális tradícióhoz való kötődéséről beszélgettünk.

A lemez megjelenésekor úgy fogalmazott, végre elérkezett az idő, hogy összeszedje a bátorságát, és megmutassa, ki is ön valójában. Milyen hatás, inspiráció kellett ahhoz, hogy megszülessen az új stílus, a gipsy jazz?

Azért fogalmaztam úgy, hogy össze kellett szedni a bátorságomat, mert már korábban – például a Saturnus együttesben – is foglalkoztatott a cigányzene és a dzsessz valamiféle kombinációja, de az első próbálkozások után mindig megijedtem, és nem haladtam tovább ezen az úton. Néhány évvel ezelőtt, New York-ban meghívtak egy partira, ahová nagyon sok neves zenész eljött, s ahol először dzsesszt játszottam. Egyszer csak odaállt mellém egy reklámszakember – aki tudta, hogy Magyarországról jöttem, és cigány származású vagyok, s megkérdezte, hogy nem játszánék-e valami cigányzenét. Eljátszottam néhány számot abból a kávéházi cigányzenekari repertoárból, amit gyerekkoromban megismertem, s ekkor merült fel bennem először igazán komolyan, hogy talán érdemes lenne megpróbálkozni a dzsessz és a cigányzene elemeinek ötvözésével, s ebből valami új minőséget, stílust létrehozni.

Nevezhetjük ezt a stílust is világzenének?

Számomra az nem világzene – bár a koncerteken, fesztiválokon annak hirdetik – , amikor egy kubai muzsikus vagy egy balkáni rezesbanda a saját népeinek melódiáit játssza. Az igazi world music a különböző zenei kultúrák és stílusok összeolvadása. Ebben az értelemben a Na dara! című lemez világzene, mert a magyar és cigány motívumokat olykor keleti zenével kevertem, máskor a blues felé kalandoztam, de a kortárszene hatása is megfigyelhető benne. Az összes elem közül azonban a legfontosabb a dzsessz löktetése, ami minden kompozícióban megmaradt – annak ellenére, hogy az amerikai dzsessz hatásától végre sikerült teljesen megszabadulnom.

Miért akart ettől megszabadulni? Hiszen a dzsessz és Amerika elválaszthatatlan...

Egy európai zenész sohasem fog tudni azzal az utolérhetetlen könnyedséggel, eleganciával és elképesztő virtuozitással dzsesszt játszani, mint egy afroamerikai kollégája. Sok mindent meg lehet tanulni – főleg ma, a globalizáció korában, amikor már nincsenek titkok, hiszen az internetről még az improvizációkat is le lehet szedni, de az már kevés, ha valaki jó technikával, jó minőségben utánozza az amerikaiakat. Keresni-kutatni kell tehát a dzsessz önálló európai útját, ami persze nagyon nehéz, mert éppen a zene löktetésében, ritmikájában szinte lehetetlen kivonni magunkat az amerikai hatás alól. Ki kell találni valamit, amiről az amerikaiak is hallják, hogy teljesen más, mint az ő zenéjük. Ezt ők is nagyra értékelik: amikor éveig Amerikában éltem, sokan azt tanácsolták, próbáljak meg úgy játszani, mintha ez nem is New York lenne, hanem Budapest. Ebből a szempontból Django Reinhardt, a cigány származású francia-belga dzsesszgitár-óriás a példaképem, a magyarok közül pedig Bacsik Elek kísérletezett valami hasonlóval, még a hatvanas években.

A figyelmes hallgató a lemezen Bartók I. zongoraversenyének néhány motívumát is felfedezheti. Egy 21. századi, kreatív muzsikus számára mit jelent a bartóki örökség?

Divat lett mostanában Bartókra hivatkozni, de kevesen tudják felmérni az életmű óriási jelentőségét. Szerintem éppen a 21. század zenéje bizonyítja, hogy Bartók Béla - életének minden nehézsége ellenére – megnyerte a csatát, mert képes volt arra, hogy az európai klasszikus hagyományt - a bachi-beethoveni örökségtől a romantikán át Schönbergig és Sztravinszkijig – a magyar, kelet-európai és balkáni népzenevel ötvözze, s mindezeket a saját nyelvére fordítsa. Minden európai dzsesszmuzsikusnak azt tudnám tanácsolni, hogy sokat foglalkozzon klasszikus zenével, s ha tudja, próbálja meg követni Bartók módszerét

A Na dara! című lemezen néha úgy szól a zongora, mintha cimbalom lenne. Hogyan kísérletezte ki ezt a speciális játéktechnikát?

Említettem már a gyerekkoromban hallott kávéházi cigányzenét, amiben a cimbalomnak meghatározó szerepe volt. Már egy-másfél évvel ezelőtt, amikor Zürichben és Londonban először próbálgattam ezt a gipsy jazz-nek nevezett stílust, azt kérdezték tőlem a zenésztársaim: mi az, te cimbalmozol a zongorán? A dzsessztríóm két másik tagját, a nagybőgős Orbán Györgyöt és a dobos Pecek Lakatos Andrást is arra kértem, tanulják meg ezt a nagyon szabad, cigányzene és dzsessz határán egyensúlyozó játékot. A két énekes, Rostás Mónika és Rostás Csaba pedig az autentikus oláh cigány hagyományt képviseli; velük az Ando Drom együttesben találkoztam először.

Mit jelent önnek cigány származása? Érezte-e valaha is a kisebbségi létből eredő hátrányokat vagy inkább

többlettértéket adott a cigányság gazdag, szerteágazó kultúrája?

Soha nem éreztem különösebb hátrányát, és konfliktusom sem származott belőle, mert soha nem tettem különbséget cigányok és nem cigányok között. Emlékszem egy esetre: amikor a konzervatórium dzsessztanszakán tanítottam, volt egy cigány növendékem, akit ki akartam rúgni, mert egyáltalán nem gyakorolt. Egy idő után már az egész iskola könyörgött, hogy adjak neki még egy esélyt, de kirúgtam, mert tudtam, hogy nem fog megváltozni.

A cigány tematika több korábbi művében is felbukkant: elég, ha a Piros karaván című musicalre vagy tervezett Cigány szimfóniájára gondolunk.

Pesten nőttem fel, városi emberek között, s gyerekkoromban nem volt téma a családban, hogy cigány származásúak vagyunk – igaz, ősünk között zsidók és svábok is voltak. A nyelvet sem beszélem, csak azokat a kifejezéseket ismerem, amelyek bekerültek az argóba. Az ősi cigány hagyománnyal és kultúrával csak akkor találkoztam először, amikor 1975-ben megírtam a Piros karavánt, s Lakatos Menyhért író elvitt magával Szabolcsba. Emlékszem, Nyírbétek közelében egy telepen jártunk, s megdöbbentett az a leírhatatlan szegénység, amiről addig azt hittem, csak Afrikában vagy Ázsia elmaradottabb részein létezik. Ott találkoztam először azzal az autentikus cigányzenével is, amit az énekhangok mellett szájbőgőzéssel, kannával, kanállal szólaltatnak meg. A Piros karaván után még volt néhány hasonló tematikájú kompozíció, aztán hosszú időre eltűnt a szemem elől ez a világ, s csak mostanában tértem vissza hozzá.

Sokatmondó, s az ünnep közeledtével nagyon aktuális az új lemez címe: Ne félj! Miért ezt választotta?

Úgy érzem, az a nagyon sokféle anyagból összegyűrt zene, amit létrehoztunk, emberi alapértékeket is kifejez. Például azt, hogy ne tegyünk különbséget ember és ember között, se származás, se társadalmi hierarchia szerint. Kifejezi a szülőföldhöz, az anyanyelvhez, a magyar kultúrához való ragaszkodásomat, de azt is, hogy a Föld minden lakóját testvéremnek érzem. Hiszek a szeretet és a tolerancia erejében, ami segít legyőzni a félelmet.

Retkes Attila